

YANMA

Prof. Dr. Selim ÇETİNKAYA

Yanma teorisi

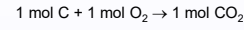
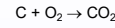
- Bir kimyasal reaksiyonda ya enerji çıkışı olmakta, ya da enerji yutulmaktadır.
- En yaygın enerji açığa çıkarma reaksiyonu, yakıtların havanın oksijeni tarafından oksitlenmesi ya da genel deyim ile yanmasıdır.
- Enerji çıkışı esas olarak yakıt ile oksijen moleküllerinin elektron bağlantı düzenlerindeki değişiminin bir sonucudur.
- Oksijen kullanılmaksızın da enerji açığa çıkarılabilmektedir. Örnek: Hidrojen (H), lityum (Li) veya bor (B) 'un flor (F) ile reaksiyonu
- Yanma işlemi, pratik ve teorik anlamda bir mühendislik işlemidir. Örneğin, termik motorlarda ve termik santrallerde meydana gelen bazı olayların anlaşılması ve açıklanabilmesi için, değişik yanma teorilerinin anlaşılması gereklidir.

Yakıttaki yanıcı elementler

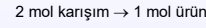
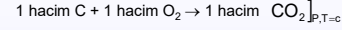
- Yakıtlardaki esas yanıcı elementler, karbon (C) ve hidrojen (H₂) dir.
- Az miktarda sülfür (S) de bulunabilmektedir.
- Yanıcı olmayan elemanlar ise nitrojen, su ve küldür.
- Yakıtlar çok sayıda karmaşık hidrokarbonların karışımları olduklarından (ör. benzin 400 kadar hidrokarbonun karışımıdır), yanma eşitliklerinde yaklaşık formülleri kullanılmaktadır.
- Benzinin yaklaşık formülü C₈H₁₇
- Diesel yakıtının yaklaşık formülü C₁₂H₁₈ - C₁₂H₂₆

Yanma eşitlikleri

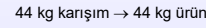
Karbonun oksijen ile tam olarak yanması sonucunda karbondioksit oluşur.

veya

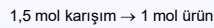
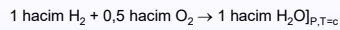
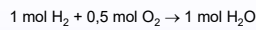
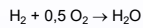

bağıl kütlelerle;

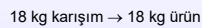
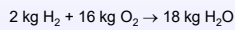

Yanma eşitlikleri...

Hidrojenin oksijen ile tam olarak yanması sonucunda su oluşmaktadır:

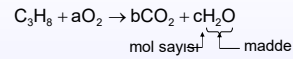
bağıl kütlelerle;

Karışım ağırlığı ürün ağırlığına eşittir. Mol veya hacimler bakımından eşitlik zorunluluğu yoktur.

Yanma eşitlikleri...

- Bir hidrokarbon yakıt, yeterli oksijen varsa, karbonu tamamen oksitlenerek, karbon dioksit (CO₂) ve hidrojeni tamamen oksitlenerek suya (H₂O) dönüşür.
- Bir mol propanın (C₃H₈), oksijen ile tam yanma kimyasal eşitliği:

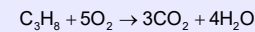
Elementler var veya yok edilemez, öyleyse;

$$C \text{ dengesi: } b=3$$

$$H \text{ dengesi: } 2c=8 \rightarrow c=4$$

$$O \text{ dengesi: } 2b + c = 2a \rightarrow a=5$$

Böylece reaksiyon:

Bazı elementlerin özellikleri

Element	Moleküler sembol	Bağıl moleküler kütle
Hidrojen	H ₂	2
Karbon	C	12
Nitrojen (azot)	N ₂	28
Oksijen	O ₂	32
Sülfür (kükürt)	S	32

7

Kuru hava

- Kuru hava hacimsel olarak % 20,99 oksijen, % 78,03 nitrojen (azot), % 0,94 argon, % 0,03 karbondioksit, % 0,01 hidrojen ve daha az miktarlarda neon, helyum ve kripton oluşmaktadır.
- Kütle analizi, hacimsel ve molar analizin bir sonucudur ve bu yoldan havanın moleküler kütlesi belirlenebilir.
- Havadaki nem meteorolojik koşullara bağlı olarak değişkendir. Ancak, genellikle önemsiz ve ihmal edilecek düzeydedir.

Saf ve kuru havanın analiz sonuçları

Gaz	Hacimsel %	Moleküler kütle kg	Bağıl kütle kg	Kütle yüzdesi
Oksijen O ₂	20,99	32	6,717	23,19
Nitrojen N ₂	78,03	28,016	21,861	75,47
Argon Ar	0,94	39,944	0,376	1,30
Karbondioksit CO ₂	0,03	44,003	0,013	0,04
Hidrojen H ₂	0,01	2,016	0,0	0,0
Kuru hava	100,00		28,967	100,00

Kuru hava...

- Hesaplamlarda havanın hacimsel olarak % 21 oksijen ve % 79 nitrojenden oluştuğu varsayılmakta (mol oranı) ve sonuçlar gerçek değerlere oldukça yakın çıkmaktadır.

$$\frac{n_{N_2}}{n_{O_2}} = \frac{n_{N_2}}{n_{tot}} \cdot \frac{n_{tot}}{n_{O_2}} = \frac{y_{N_2}}{y_{O_2}} = \frac{0,79}{0,21} = 3,76$$

- Yanma işleminde, hava ile sağlanan her mol O₂ ile 3,76 mol N₂ bulunur. (1600°C'nin altında N₂ pasif bileşen olduğundan, yanmaya katılmaz.
- Havanın moleküler kütlesi:

$$\begin{aligned} \bar{M}_a &= \sum_{i=1}^n y_i \bar{M}_i = y_{O_2} \cdot \bar{M}_{O_2} + y_{N_2} \cdot \bar{M}_{N_2} \\ &= 0,21(32) + 0,79(28) = 28,84 \text{ kg/kmol} \end{aligned}$$

9

ÖRNEK 1

Ağırlık olarak % 85 karbon ve % 15 hidrojenenden oluşan benzin ve diesel yakıtının yaklaşık formüllerini belirleyiniz.

ÇÖZÜM

C_xH_y biçimindeki formülle ağırlık analizi yapılabilir.

$$12x = 85, \quad x = 7,08$$

$$1y = 15, \quad y = 15$$

Buradan;

C_{7,08}H₁₅ formülü yazılabilir. İstenirse, yukarıdaki değerler 1,13 ile çarpılarak C₈H₁₇

veya 1,7 ile çarpılarak C₁₂H₂₆ formülü elde edilebilir.

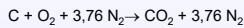
Bunlardan birincisi benzin, ikincisi ise diesel yakıtına karşılık iki formüldür.

Hava ile yanma

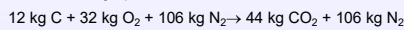
Yanma için genellikle, saf oksijen yerine, havanın oksijeninden yararlanılmaktadır.

Hava moleküler nitrojen N₂ içerir. Havadaki nitrojen ve diğer gazlar düşük sıcaklıkta iken reaksiyondan etkilenmez ve pasif **inert** olarak değerlendirilir.

Oksijen kuru havadan sağlandığında, yanmaya katılan 1 mol oksijen ile birlikte 3,76 mol nitrojen bulunmaktadır. Örneğin;

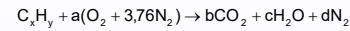
moleküler kütleleri ile çarpılarak;

yazılabilir.

Yanma stoikiyometrisi

- Bir genel hidrokarbonun (C_xH_y) hava ile tam reaksiyonu:

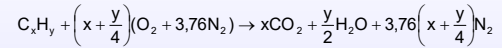

$$C \text{ dengesi: } x = b$$

$$H \text{ dengesi: } y = 2c \rightarrow c = y/2$$

$$O \text{ dengesi: } 2a = 2b + c \rightarrow a = b + c/2 \rightarrow a = x + y/4$$

$$N \text{ dengesi: } 2(3,76)a = 2d \rightarrow d = 3,76a \rightarrow d = 3,76(x + y/4)$$

Kimyasal olarak doğru oranda kullanılan hava oranına **teorik** veya **stoikiyometrik** hava oranı denilmektedir.

Bu eşitlik, **stoikiyometrik** yakıt ve hava oranlarını tanımlar.

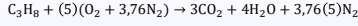
Yanma stoikiyometrisi...

Örnek: propanın (C_3H_8) tam yanması:

$$x = 3$$

$$y = 8$$

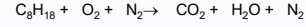
$$a = x + y/4 = 3 + 8/4 = 5$$

Yanma eşitliğinin işlem basamakları

Yanma eşitliğinin kurulmasına ilişkin işlem basamakları

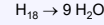
Örnek C_8H_{18} 'in tam yanması

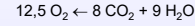
Karbon dengesi ($C_{karşım} = C_{ürün}$):

Hidrojen dengesi ($H_{karşım} = H_{ürün}$):

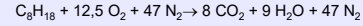
Oksijen dengesi ($O_{ürün} = O_{karşım}$):

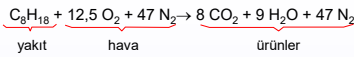
Nitrojen dengesi ($N_2 = 3,76 O_2$):

Bu durumda komple eşitlik;

Hava/yakıt oranı

Reaksiyonun hava/yakıt mol oranı;

$$\frac{a}{f} = \frac{12,5 + 47}{1} = 59,5 \text{ kmol hava / kmol yakıt}$$

kütle oranı

$$\frac{a}{f} = \frac{\text{hava kütlesi}}{\text{yakıt kütlesi}} = \frac{12,5 \times 32 + 47 \times 28}{8 \times 12 + 1 \times 18} = \frac{15,1}{1}$$

Yakıt oksijen içeriyorsa, işlemler burada açıklananlardan farklıdır. Sadece yakıtın bünyesinde bulunan oksijen kadar daha az oksijen gereklidir.

Hava/yakıt oranı...

C_xH_y yakıtın stoikiyometrik hava/yakıt kütle oranı:

$$(A/F)_s = \frac{m_a}{m_f} = \frac{\sum n_i M_i}{\sum n_i M_i} = \frac{\left(x + \frac{y}{4}\right) M_{O_2} + 3,76 \left(x + \frac{y}{4}\right) M_{N_2}}{x M_C + y M_H}$$

İlgili moleküler kütleleri yerine yazıp, üst ve altı x e bölerek, sadece yakıttaki hidrojen atomlarının karbon atomlarına oranına (y/x) bağlı bir ifade elde edilebilir:

$$(A/F)_s = \frac{1}{(F/A)_s} = \frac{\left(1 + \frac{y/x}{4}\right)(32 + 3,76 \cdot 28)}{12 + (y/x) \cdot 1}$$

Örneğin;

$$\text{Metan (CH}_4\text{) için, } y/x = 4 \rightarrow (A/F)_s = 17,2$$

$$\text{Oktan (C}_8\text{H}_{18}\text{) için, } y/x = 2,25 \rightarrow (A/F)_s = 15,1$$

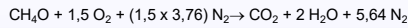
Not: Yukarıdaki eşitlik sadece stoikiyometrik karışımlara uygulanır.

16

ÖRNEK 2

Metanol (CH_3OH veya CH_4O) un, tam yanmasına ilişkin kimyasal eşitliği yazarak, hava/yakıt mol ve kütle oranlarını hesaplayınız.

ÇÖZÜM

Reaksiyonun hava/yakıt mol oranı;

$$\frac{a}{f} = \frac{1,5 + 5,64}{1} = 7,14 \text{ kmol hava / kmol yakıt}$$

kütle oranı

$$\frac{a}{f} = \frac{\text{hava kütlesi}}{\text{yakıt kütlesi}} = \frac{1,5 \times 32 + 5,64 \times 28}{12 + 4 + 16} = \frac{6,44}{1}$$

Problem

Toluenin (C_7H_8) tam yanmasına ilişkin kimyasal eşitliği yazarak, hava/yakıt mol ve kütle oranlarını hesaplayınız.

Problem

Propanol (C_3H_7OH veya C_3H_8O) un, tam yanmasına ilişkin kimyasal eşitliği yazarak, hava/yakıt mol ve kütle oranlarını hesaplayınız.

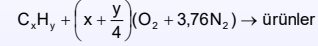
Hava fazlalık katsayısı

■ **Hava fazlalık katsayısı** λ , bir karışımın stoikiyometrik, yakıt fakir veya yakıt zengin olduğunu belirtmede kullanılır.

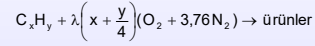
$$\lambda = \frac{(A/F)_{\text{karışım}}}{(A/F)_s}$$

Stoikiyometrik	$\lambda = 1$
Hava fazla (yakıt fakir)	$\lambda > 1$
Hava noksan (yakıt zengin)	$\lambda < 1$

Stoikiyometrik karışım:

Stoikiyometrik olmayan karışım:

Hava fazlalık katsayısı...

■ **Hava fazlalık katsayısı** λ 'nın yerine bazen **equivalence oranı** Φ ($=1/\lambda$) ifadesi de kullanılmaktadır.

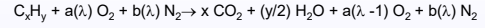
$$\phi = \frac{(F/A)_{\text{karışım}}}{(F/A)_s}$$

Stoikiyometrik	$\Phi = 1$
Yakıt fazla (hava fakir)	$\Phi > 1$
Yakıt noksan (hava zengin)	$\Phi < 1$

- Yanmada ne kadar hava kullanıldığını belirtmede başka ifadeler de kullanılmaktadır. Örneğin;
- % 120 stoikiyometrik hava = % 120 teorik hava = % 20 fazla hava

Hava fazlalığında yanma

Hava fazlalığı ile yanmanın kimyasal eşitliğinde tam yanma eşitliği yazılarak, gerekli olandan fazla hava reaksiyona girmediğinden sadece bileşenlerde ve ürünlerde gösterilir.

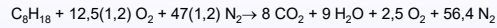
λ : hava fazlalık katsayısı (hava fazlalığında $\lambda > 1$)

22

ÖRNEK 3

Oktan (C_8H_{18}) in, %120 teorik hava ile yanmasına ilişkin kimyasal eşitliği yazarak, ürünlerin mol analizini yapınız ve 1 bar basınçtaki ürünler arasındaki suyun kısmi basıncını hesaplayınız.

ÇÖZÜM

Ürünlerin mol toplamı:

$$8 + 9 + 2,5 + 56,4 = 75,9$$

Ürünlerin mol analizi:

$$CO_2 = 8/75,9 = \% 10,54$$

$$H_2O = 9/75,9 = \% 11,86$$

$$O_2 = 2,5/75,9 = \% 3,29$$

$$N_2 = 56,4/75,9 = \% 74,31$$

T o p l a m: %100,00

Suyun kısmi basıncı:

$$100(0,1186) = 11,9 \text{ kPa}$$

Problem

Dodekanın ($C_{12}H_{26}$) %130 teorik hava ile yanmasına ilişkin kimyasal eşitliği yazarak, ürünlerin mol analizini yapınız ve 1,1 bar basınçtaki ürünler arasındaki nitrojenin kısmi basıncını hesaplayınız.

ÖRNEK 4

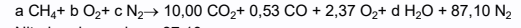
Metan (CH₄), atmosferik hava ile yakılmış ve kuru bazda aşağıdaki ürünler elde edilmiştir:

CO ₂	% 10,00
O ₂	% 2,37
CO	% 0,53
N ₂	% 87,10
	% 100,00

Yanma eşitliğini yazarak, hava/yakıt oranını, teorik hava/yakıt oranını ve hava fazlalık katsayısını hesaplayınız.

ÇÖZÜM

Ürünlerin analizinden (analizin kuru bazda olduğu hatırla tutularak):

Nitrojen dengesi: $c = 87,10$

Tüm nitrojen havadan elde edildiğine göre, oksijen dengesi:

$$\frac{c}{b} = 3,76 \quad b = \frac{87,1}{3,76} = 23,16$$

Karbon dengesi:

$$a = 10,00 + 0,53 = 10,53$$

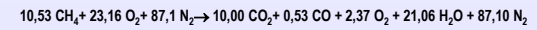
Hidrojen dengesi:

$$d = 2a = 10,53 \cdot 2 = 21,06$$

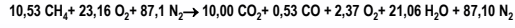
Oksijen dengesi diğer bir yoldan kontrol edilebilir:

$$b = 10,00 + \frac{0,53}{2} + 2,37 + \frac{21,06}{2} = 23,16$$

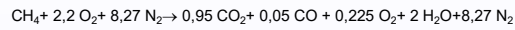
a, b, c ve d değerleri yerlerine yazılarak,

ÇÖZÜM...

1 kmol yakıt için yeniden düzenlemek üzere, her terim 10,53'e bölünür.

Reaksiyonun hava/yakıt mol oranı

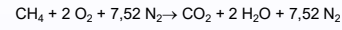
$$\frac{a}{f} = \frac{2,2 + 8,27}{1} = 10,47 \text{ kmol hava / kmol yakıt}$$

ağırlık oranı ise

$$\frac{a}{f} = \frac{10,47 \times 28,97}{1 \times 12 + 4 \times 1} = \frac{18,97}{1} \text{ kg hava / kg yakıt}$$

ÇÖZÜM...

Teorik ağırlık oranı ve hava fazlalık katsayısı teorik yanma eşitliği yardımıyla belirlenebilir.

$$\frac{a}{f} = \frac{(2 + 7,52) \times 28,97}{16} = \frac{17,23}{1}$$

ve hava fazlalık katsayısı

$$\lambda = \frac{18,87}{17,23} = 1,1$$

Problem

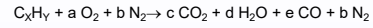
Propan gazı (C₃H₈), atmosferik hava ile yakılmış ve kuru bazda aşağıdaki ürünler elde edilmiştir:

CO ₂	% 12,0
O ₂	% 1,0
CO	% 0,5
N ₂	% 86,5
	% 100,00

Yanma eşitliğini yazarak, hava/yakıt oranını, teorik hava/yakıt oranını ve hava fazlalık katsayısını hesaplayınız.

Noksan hava ile yanma

Hava azlığında karbon monoksit yanma

■ Karbon dengesi

$$c + e = x \rightarrow e = x - c$$

■ Hidrojen dengesi

$$d = y/2$$

■ Oksijen dengesi

$$c + \frac{d}{2} + \frac{e}{2} = a$$

d ve e değerleri yerine yazılırsa;

$$c + \frac{y}{4} + \frac{x-c}{2} = a$$

$$c + \frac{3}{4}x - \frac{1}{2}c = a$$

$$\frac{1}{2}c - a = -\frac{3}{4}x$$

$a = \lambda a_{sto}$ yerine yazılırsa;

$$\frac{1}{2}c = -\frac{3}{4}x - \lambda a_{sto}$$

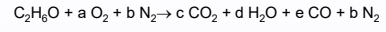
x ve λ değerleri yerine yazılarak c, e ve b değerleri belirlenir.

ÖRNEK 5

- Etanolün % 10 hava azlığı ile yanmasına ilişkin kimyasal eşitliği (ürünlerde fazladan sadece karbon monoksit bulunması koşulunda) yazınız.

ÇÖZÜM

- Etanolün % 10 hava azlığı ile yanması

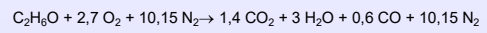

- Karbon dengesi $c + 1,5 + 1 - 0,5c - 0,5 = a$
 $c + e = 2 \rightarrow e = 2 - c$ $0,5c - a = -2$
- Hidrojen dengesi $d = 3$ $a = 0,9 a_{sto}$ ve $a_{sto} = 3$ olduğundan;

- Oksijen dengesi $a = 3 \times 0,9 = 2,7$
 $c + \frac{d}{2} + \frac{e}{2} = a + \frac{1}{2}$ $0,5c = -2 + 2,7 = 0,7$
 $c = 1,4$
 $e = 2 - c = 0,6$

d ve e değerleri yerine yazılırsa

$$c + \frac{3}{2} + \frac{2-c}{2} = a + \frac{1}{2} \quad b = 3,76 \quad a = 10,15$$

Problem

- Heptanın % 15 hava azlığı ile yanmasına ilişkin kimyasal eşitliği (ürünlerde fazladan sadece karbon monoksit bulunması koşulunda) yazınız.

SON